

Hem- och konsumentkunskap i årskurs 7–9

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Vad Skolinspektionen granskat och varför.....	4
De viktigaste iakttagelserna	5
Inledning	7
Bakgrund och problembild	7
Syfte och frågeställningar	10
Granskningens genomförande	11
Kvalitetsgranskningens iakttagelser	13
Innehållet i hem- och konsumentkunskapsundervisningen	13
Undervisningens allmändidaktiska kvaliteter	17
Utvecklingsområden.....	19
Avslutande diskussion	21
Elever kan gå miste om viktiga kunskaper	21
Samarbete, planering och uppföljning är viktigt för kvalitet	22
Jämställdhetsuppdraget tas inte om hand.....	23
Referenser	24
Referenspersoner	25
Bilaga 1 Granskade skolor	26
Bilaga 2 Metod och genomförande	27
Vad har granskats och på vilken grund?	27
Urval och avgränsningar	28
Tillvägagångssätt	28
Analys och bedömning	29
Generaliserbarhet.....	29
Bilaga 3 Skolinspektionens kvalitetskriterier för bedömning av undervisningen i hem- och konsumentkunskap	31

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till utveckling. Granskningen gör tydligt vad som behöver förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Syftet är även att beskriva väl fungerande inslag och att visa på framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de 23 granskade skolorna och skolhuvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet, avser rapporten att ge ett utvecklingsstöd även för skolor som inte har granskats.

Rapporten redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot utbildningen i hem- och konsumentkunskap. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 23 skolor som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår i bilaga 1.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit Malin Lundquist, Skolinspektionen i Linköping. I projektledningen har även Hanna Antonsson och Eleonor Duvander vid samma avdelning ingått.

Helén Ängmo
Generaldirektör

Maria Sundkvist
Avdelningschef

Sammanfattning

Undervisningen i ämnet hem- och konsumentkunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet. Det framgår av ämnets kursplan. Ämnets centrala innehåll anger vad som ska behandlas i undervisningen. I hem- och konsumentkunskap för årskurserna 7–9 finns tre olika kunskapsområden som undervisningen ska omfatta: ”mat, måltider och hälsa”, ”konsumtion och ekonomi” samt ”miljö och livsstil”.¹ Forskning visar att elever har bristande kunskaper i olika frågor som ingår i kunskapsområdena, exempelvis i livsmedelshygien och i privatekonomi.² Hem- och konsumentkunskapsundervisningen ska även bidra till att elever utvecklar kunskaper om, och ges möjligheter att reflektera över, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet.³ Nedan presenteras kortfattat vad Skolinspektionen har granskat och de viktigaste iakttagelserna från granskningen.

Vad Skolinspektionen granskat och varför

Skolinspektionen har granskat om elever i årskurs 7–9 får en undervisning i ämnet hem- och konsumentkunskap av god kvalitet. För att bedöma detta har såväl undervisningens innehåll som undervisningens allmändidaktiska kvaliteter granskats.⁴ Inom ramen för granskningen har även ett jämställdhetsperspektiv integrerats. Det innebär att särskild tonvikt har lagts på att granska olika jämställdhetsaspekter. Granskningen omfattar 23 skolor varav 18 med kommunal huvudman och 5 med enskild huvudman.

Ämnet hem- och konsumentkunskap har en låg andel behöriga lärare. Ett annat problem är att många lärare saknar ämneskollegor att diskutera undervisning med.⁵ Ämnet är det minsta i grundskolan sett till undervisningstid. Samtidigt är det ett av de ämnen där den planerade undervisningstiden avviker mest i förhållande till den garanterade undervisningstiden.⁶ Under åren har ämnet dessutom fått ett mer omfattande och komplext innehåll.⁷ Studier visar att lärare på olika vis upplever undervisningstiden begränsande i relation till innehåll och kunskapskrav, både vad gäller antalet timmar och lektionernas längd. Detta får konsekvenser genom att innehåll prioriteras bort, elevernas möjlighet till delaktighet i olika arbetsmoment begränsas, vissa moment utelämnas och möjlighet till reflektion och diskussion begränsas.⁸ Mot denna bakgrund har Skolinspektionen genomfört den här granskningen.

¹ Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

² Lange, M (2017). SOU 2013:78.

³ Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

⁴ Faktorer som är centrala för undervisningens kvalitet och effektivitet, jfr Skolinspektionen (2010).

⁵ Skolverket (2017a). <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/grundskola> Tabellerna 2ABC, 7, 7B.

⁶ Skolverket (2018b).

⁷ Skolverket (2017b) Gisslevik m. fl. (2016).

⁸ Gisslevik (2018); Höijer (2013); Lange (2017); Lindblom (2016).

De viktigaste iakttagelserna

Skolinspektionen har granskat om elever i grundskolans årskurs 7–9 får en undervisning av god kvalitet i ämnet hem- och konsumentkunskap. Skolinspektionen bedömer att flera skolor behöver utveckla undervisningen så att eleverna får undervisning i ämnets alla delar. Undervisningen behöver också utvecklas så att den genomförs med god didaktisk kvalitet. Mer konkret visar granskningen följande.

Undervisningen har tonvikt på matlagning. På samtliga skolor omfattar undervisningen innehåll från kursplanens alla tre kunskapsområden: ”mat, måltider och hälsa”, ”konsumtion och ekonomi” samt ”miljö och livsstil”. Tonvikten på undervisningen ligger dock på området ”mat, måltider och hälsa”, med matlagning som dominerande inslag. Detta innebär att utrymmet blir mindre för frågor som rör privatekonomi, exempelvis att förstå risker med att låna pengar, frågor om att betala över internet eller om att göra en budget för den egna privatekonomin. Det kan också innebära att elever i mindre utsträckning får kunskap som är viktig i rollen som konsument eller om reklamens och mediernas påverkan på konsumtionsvanor. Andra exempel på innehållspunkter som kan begränsas är olika mattraditioner, deras ursprung och betydelse samt hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa.

Frågor om arbetsfördelning i hemmet saknas ofta i undervisningen. Granskningen har särskilt undersökt en av ämnets 19 innehållspunkter, nämligen ”arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv”. Denna innehållspunkt, som ingår i kunskapsområdet ”miljö och livsstil”, saknas på flera skolor. Det innebär bland annat att viktiga jämställdhetsaspekter i hemmet och samhället inte lyfts tillräckligt i undervisningen.

Rektorer har förhållandevis liten insyn i hur undervisningen i ämnet planeras och genomförs. Flertalet rektorer uppger att de känner till att kunskapsresultaten är bra. Om de inte får några signaler från lärare och elever om att undervisningen inte fungerar, förlitar de sig på att den fungerar väl och omfattar ämnets hela innehåll.

Lärandemiljön är för det mesta trygg och stödjande. På flertalet skolor i granskningen är lärandemiljön trygg, stödjande och uppmuntrande. Det förekommer dock undervisningssituationer med grovt språkbruk och kränkande jargong som inte uppmärksammas och hanteras av läraren.

Undervisningen är varierad. På merparten av skolorna varierar lärarna undervisningen. Lektionerna inleds i regel med en teoretisk del som följs av en praktisk del. Undervisningen genomförs i mindre och större grupper. Lärarna försöker också anpassa undervisningen till elevernas olika förutsättningar och intressen.

Undervisningen synliggör sällan traditionella könsmönster. Under flera av de lektioner som observerats uppstår situationer som präglas av traditionella könsmönster. Det handlar till exempel om situationer där flickor tar över ansvaret för uppgifter och behandlar pojkar som hjälpredor eller att flickor diskar och städar köken istället för pojkar. Detta uppmärksammas och problematiseras dock sällan av lärarna.

Många lektioner saknar struktur. Hälften av de observerade lektionerna är ostrukturerade, enligt Skolinspektionens bedömning. Det handlar bland annat om att instruktionerna är otydliga, att arbetsuppgifterna inte är anpassade till antalet elever i varje arbetsgrupp och/eller att det inte finns tillräckligt med arbetsuppgifter som

motsvarar lektionens omfattning. Bristen på struktur leder bland annat till att elever ägnar sig åt annat än lektionsinnehållet. Detta i sin tur leder ofta till att arbetsron påverkas negativt.

Eleverna ges sällan möjlighet till att reflektera över sitt lärande i undervisningen. I ungefär hälften av skolorna behöver undervisningen utvecklas så att den ger eleverna möjlighet att reflektera över olika arbetsmoment och vad de lärt sig av dessa. Det förekommer exempelvis att lärare säger till eleverna vad de ska göra och hur de ska lösa saker, istället för att uppmuntra eleverna att själva fundera över vad de ska göra och vilka konsekvenser det kan få.

Inledning

I detta kapitel redogörs för bakgrunden till Skolinspektionens kvalitetsgranskning av ämnet hem- och konsumentkunskap. Syfte och frågeställningar samt tillvägagångssätt och metod presenteras.

Bakgrund och problembild

Ämnet hem- och konsumentkunskap har förändrats över tid och fått ett mer omfattande och komplext innehåll. Undervisningstiden har inte förändrats på motsvarande sätt.⁹ Studier visar att lärare upplever undervisningstiden begränsande i relation till innehåll och kunskapskrav, både vad gäller till antalet timmar och lektionernas längd. Detta får konsekvenser genom att innehåll prioriteras ned, elevernas möjlighet till delaktighet i olika arbetsmoment begränsas, vissa moment utelämnas och möjlighet till reflektion och diskussion minskar.¹⁰

Ämnets innehåll och syfte

Ämnet hem- och konsumentkunskap i grundskolan är idag indelat med centralt innehåll för årskurs 1–6 respektive årskurs 7–9 och det finns en progression där emellan. I de styrdokument som fastställer ämnets centrala innehåll anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i tre kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. I hem- och konsumentkunskap består det centrala innehållet av tre kunskapsområden; ”mat, måltider och hälsa”, ”konsumtion och ekonomi” samt ”miljö och livsstil”. Totalt omfattas ämnet av 19 innehållspunkter.¹¹

Undervisningen i ämnet hem- och konsumentkunskap ska *syfta* till att eleverna utvecklar kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet. Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar sin initiativförmåga och kreativitet vid *matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet*. Den ska även ge eleverna möjlighet att utveckla medvetenhet om vilka konsekvenser valen i hushållet får för *hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser*. Därutöver ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om *konsumtionens villkor, om sparande, krediter och lån*. I undervisningen ingår även att bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om, och ges möjligheter att reflektera över, *jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet* samt att ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om *kulturella variationer och traditioner* i olika hushåll. Perspektiven *hälsa, ekonomi och miljö* är centrala i ämnet och ska genomsyra all undervisning.¹²

Nedan framgår hem- och konsumentkunskapsämnets centrala innehåll som elever i årskurs 7–9 ska undervisas i.

⁹ Gisslevik med flera(2016).

¹⁰ Gisslevik (2018); Höjjer (2013); Lange (2017); Lindblom (2016).

¹¹ Skolverket (2011a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, avsnitt 5.3 Kursplan Hem- och konsumentkunskap*.

¹² Skolverket (2011a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, avsnitt 5.3 Kursplan Hem- och konsumentkunskap*.

Tabell 1: Kunskapsområden och innehållspunkter för årskurs 7–9

Mat, måltider och hälsa	Konsumtion och ekonomi	Miljö och livsstil
Jämförelser av recept och beräkning av mängder vid matlagning. Skapande av egna recept.	Ungas privatekonomi, till exempel att handla över Internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang.	Hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa.
Bakning och matlagning och olika metoder för detta. Hur valet av metod påverkar arbetsprocessen och resultatet.	Hushållets ekonomi och att beräkna kostnaden för boende, konsumtion, resor och krediter.	Hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet.
Planering och organisering av arbetet vid matlagning och andra uppgifter i hemmet.	Konsumenters rättigheter och skyldigheter.	Tvätt och rengöring samt olika rutiner och metoder för detta.
Redskap och teknisk utrustning som kan användas vid bakning och matlagning och hur dessa används på ett funktionellt och säkert sätt.	Reklamens och mediernas påverkan på individers och grupperns konsumtionsvanor.	Arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv.
Hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel.	Ställningstaganden vid val av varor och tjänster, till exempel vid inköp av kläder, livsmedel och resor utifrån perspektiven ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.	Aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa.
Individuella behov av energi och näring, till exempel vid idrottande, samt hur måltider kan komponeras efter olika behov.	Jämförelser av produkter utifrån några olika aspekter, till exempel pris och kvalitet.	Olika mattraditioner, deras ursprung och betydelse.
Hur man kan arrangera måltider och måltidens betydelse för gemenskap och välbefinnande.		

Källa: Skolverket (2011a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, avsnitt 5.3 Kursplan Hem- och konsumentkunskap.*

Hög måluppfyllelse, men lägre för pojkar

Av nationell statistik för läsåret 2017/18 framgår att hem- och konsumentkunskap är bland de ämnen i grundskolan som har högst måluppfyllelse, sett utifrån andelen elever med godkända betyg (A–E) samt utifrån genomsnittlig betygspoäng i årskurs 9. Liksom för alla andra ämnen i grundskolan är pojkarnas resultat lägre än flickornas. Det gäller såväl hur stor andel som når godkända betyg som vilket av de godkända betygen de får. Skillnaden mellan hur stor andel av pojkarna respektive flickorna som får godkända betyg i hem- och konsumentkunskap är mindre än genomsnittet för samtliga ämnen. Däremot är skillnaden i betygspoängen något större än den genomsnittliga skillnaden för samtliga ämnen.¹³

Lite undervisningstid och låg andel behöriga lärare

Hem- och konsumentkunskap är, som framgått ovan, till antalet undervisningstimmar det minsta ämnet i grundskolan med en garanterad undervisningstid på 118 timmar. Eleverna har i regel mest undervisning i ämnet i

¹³ Skolverket (2017a).

årskurs 8.¹⁴ Fram till och med 1 juli 2018 har timmarna kunnat fördelas fritt över årskurserna 1–9. Därefter har en stadiindelad timplan införts.¹⁵

Skolverkets statistik visar att det har under flera år varit stor skillnad mellan ämnets planerade och den garanterade undervisningstiden. Läsåret 2011/2012 var medianen för den planerade undervisningstiden omkring 27 procent lägre än den garanterade undervisningstiden. Sedan dess har skillnaden varit omkring 20 procent fram till läsåret 2017/2018 då skillnaden minskat till 3 procent, vilket fortfarande är mycket i jämförelse med de flesta andra ämnen.

Andelen lärare som har behörighet att undervisa i hem- och konsumentkunskap är låg. Andelen för årskurserna 7–9 var exempelvis 59,6 procent läsåret 2017/2018.¹⁶

Forskning och tidigare erfarenheter

Forskning

Forskning pekar på att ungdomar har bristande kunskaper inom områden som ingår i hem- och konsumentkunskapsämnets centrala innehåll, bland annat i livsmedelshygien och privatekonomi samt konsumenträtt.¹⁷ Elever har olika förkunskaper och erfarenheter av ämnets olika delar. En studie visar att lärare uppfattar att elevers erfarenheter från vardagen när det gäller matlagning och bakning varierar mycket. En del behärskar många olika moment medan andra är ovana i elevköken. När det gäller konsumentekonomi är förutsättningarna mer jämna då de flesta elever vanligtvis är obekanta med området.¹⁸

Forskare lyfter fram undervisningstiden i ämnet som alltför begränsad i förhållande till ämnets innehåll och kunskapskrav. Det kan enligt en studie leda till att lärare väljer bort delar av ämnets innehåll och att elevernas möjligheter att medverka och utveckla olika för ämnet viktiga förmågor därmed begränsas. En studie visar att elever och lärare lägger stort fokus på slutresultatet, trots att ämnet är ett utpräglat processämne. Med fokus på slutresultatet och begränsad lektionslängd upplever elever tidspress och oro över att inte hinna klart sina uppgifter, vilket leder till att de förkortar, modifierar eller utesluter moment. Den begränsade undervisningstiden gör också att det finns litet utrymme för eleverna att repetera de moment som utförs. Det kan försvåra elevernas möjligheter att reflektera över sitt arbete och att uppnå målen för ämnet.¹⁹

I flera studier framhålls vikten av reflektion och diskussion kring det som utförs i klassrummet, liksom koppling till elevernas vardag och normer för att befästa kunskaperna och för att tydliggöra för eleverna hur de kan använda dem utanför skolan.²⁰ En studie lyfter vikten av ämnesövergripande samarbete mellan hem- och konsumentkunskap och andra ämnen som idrott och hälsa och naturorienterande ämnen, för att ge eleverna en bättre helhetsbild av delar av ämnets innehåll.

¹⁴ Skolverket (2017b).

¹⁵ Från och med 1 juli 2018 gäller en stadiindelad timplan för elever som börjar årskurserna 1–6. Enligt denna ska 36 timmar hem- och konsumentkunskap förläggas under årskurserna 1–6 och 82 timmar i årskurserna 7–9. Förändringen gäller inte de elever som höstterminen 2018 påbörjade årskurserna 7–9.

¹⁶ Skolverket (2015;2016;2017b; 2018a; 2018b).

¹⁷ Lange (2017), SOU (2013:78).

¹⁸ Höijer (2013).

¹⁹ Lindblom (2016), Höijer (2013).

²⁰ Höijer (2013); Hipkiss (2014); Bohm (2016); Gisslevik med flera (2016); Lange (2017).

Studien visar att ämnesövergripande undervisning sker i begränsad omfattning – omkring hälften av lärarna uppgav att sådant samarbete förekom.²¹

Sociala och kulturella faktorer påverkar undervisningen i hem- och konsumentkunskap på flera sätt. Innehållsmässigt präglas ämnet av traditionella könsmönster och förutsättningarna för undervisningens genomförande gör att grupprocesser och rumsliga aspekter spelar in, liksom lärares och elevers förhållningssätt till ämnet. Statistik från 2016/17 för den aktuella åldersgruppen visar att flickor är mer involverade i hushållsarbete än pojkar.²² Enligt studier har flickor och pojkar olika handlingsutrymme och antar olika roller i sitt agerande i hem- och konsumentkunskapsundervisningen. Till exempel kan det vara så att pojkar vänder sig till flickor för att få hjälp och flickor stöttar och hjälper andra. Pojkarna gör sin del, men inte mer.²³

Skolinspektionens erfarenheter från tillsyn

Skolinspektionen har inte tidigare genomfört någon tematisk kvalitetsgranskning av ämnet hem- och konsumentkunskap. I vår tillsyn har vi sett att det förekommer att skolor saknar ändamålsenliga lokaler för matlagning och andra praktiska uppgifter. Det förekommer att skolor löser detta genom att undervisa i de teoretiska delarna i hemskolan och någon enstaka gång hyra in sig hos skolor som har specialsalar. En sådan uppdelning av ämnet i teoretiska och praktiska delar kan bidra till en sämre balans i undervisningen för eleverna. Skolinspektionen har även sett att det förekommer att lärare i hem- och konsumentkunskap har sämre möjligheter än andra ämneslärare att medverka i skolans utvecklingsarbete och arbetslag. Många lärare i hem- och konsumentkunskap undervisar på flera skolor och har inte möjlighet att medverka i arbetslag och vid möten där elevernas resultat diskuteras och behov av särskilt stöd kartläggs. Dessutom sker samverkan med andra ämnen inte i den utsträckning som det skulle kunna göra. Det förekommer även att undervisningen koncentreras till specifika terminer/årskurser. Det kan möjliggöra längre lektionspass med möjlighet till mer sammanhållen undervisning. För elever som är frånvarande under dessa perioder eller byter skola kan det emellertid innebära att de går miste om en stor del av undervisningen i ämnet.²⁴

Syfte och frågeställningar

Syftet har varit att granska om elever i grundskolans årskurs 7–9 får en undervisning av god kvalitet i ämnet hem- och konsumentkunskap. För att bedöma detta har såväl undervisningens innehåll som undervisningens allmändidaktiska kvaliteter granskats.

Granskningens syfte besvaras genom följande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning innehåller undervisningen i hem- och konsumentkunskap de tre kunskapsområden som kursplanen anger?

²¹ Lindblom (2016).

²² SCB (2017).

²³ Peterson (2007).

²⁴ I samband med att myndigheten tog fram internt stödmaterial till inspektörer under våren 2016 genomfördes workshops där inspektörer delade med sig av erfarenheter inom olika områden. Detta är exempel på erfarenheter som inspektörer haft kring när undervisningen i ämnen som hem- och konsumentkunskap inte fungerat på skolor.

2. I vilken utsträckning genomförs undervisningen i hem- och konsumentkunskap med allmändidaktiska kvaliteter?

De allmändidaktiska kvaliteterna som granskats är:

- trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö,
- individanpassning, variation och utmaningar,
- synligt pedagogiskt ledarskap, tydlighet i mål, innehåll och struktur,
- uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet.

Den första frågeställningen handlar om huruvida samtliga kunskapsområden i kursplanen för hem- och konsumentkunskap – och som tillsammans utgör ämnets centrala innehåll – ges tillräckligt utrymme i undervisningen. Det handlar inte om vilket utrymme de centrala delarna får tidsmässigt i undervisningen, utan om huruvida elever får möta det obligatoriska innehållet som anges för de aktuella årskurserna, det vill säga hur väl kursplanen omsätts i undervisningen. Skolverket anger i sin kommentar till kursplanen att innehållspunkterna inte bör ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan kan kombineras på sätt som lärare tillsammans med elever avgör.²⁵

Den andra frågeställningen handlar om att granska den allmändidaktiska kvaliteten i undervisningen som utifrån forskning är faktorer som är centrala för undervisningens kvalitet och effektivitet.²⁶

I Skolinspektionens kvalitetsgranskningar integreras ett *jämställdhetsperspektiv*. Av läroplanens första del framgår att ett av skolans övergripande uppdrag är att verka för jämställdhet.²⁷ Hem- och konsumentkunskapsämnet behandlar områden och uppgifter som traditionellt präglas av stora könsskillnader i hemmet. I kursplanen anges att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om, och ges möjlighet att reflektera över, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet.²⁸ I denna granskning har en innehållspunkt i kunskapsområdet "miljö och livsstil" granskats särskilt, nämligen "*arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv*". På varje skola har Skolinspektionen även utrett om undervisningen ger eleverna samma förutsättningar att utveckla sina förmågor oberoende av könstillhörighet.

Granskningens genomförande

Granskningen har omfattat 23 skolor från Umeå i norr till Malmö i söder. Skolorna har valts ut slumpmässigt där cirka 20 procent av de utvalda skolorna är skolor med enskilda huvudmän. Granskningsobjekten utgörs av grundskoleenheter med elever

²⁵ Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap*.

²⁶ Skolinspektionen (2010).

²⁷ Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Del 1 Skolans värdegrund och uppdrag*. Denna del av läroplanen har reviderats från och med 1 juli 2018 för att förtydliga och förstärka jämställdhetsuppdraget. Revideringen innebär bland annat ett tydliggörande att skolan ska organisera undervisningen så att flickor och pojkar möts och arbetar tillsammans i undervisningen. Granskningens inriktning har utgått från läroplanens skrivningar innan revideringen, vilket tillsammans med övriga kvalitetsaspekter utgjort granskningens kvalitetskriterier. Granskningens kvalitetskriterier motsäger inte de nya skrivningarna i läroplanen utan ligger i linje med dessa.

²⁸ Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, avsnitt 5.3 Kursplan Hem- och konsumentkunskap*.

i årskurs 7–9. Skälet till denna avgränsning är att eleverna har mest undervisning i ämnet i dessa årskurser.

Skolbesök genomfördes mellan mars och september 2018. Varje skola besöktes under 2–3 dagar. Inför besöken har dokument och information begärts in. Under skolbesöken genomfördes lektionsobservationer samt intervjuer med ett urval av elever, lärare samt rektor. Vid lektionsobservationerna har Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning använts. Den empiri som samlats in har utgjort underlag för denna rapport och till verksamhetsbeslut för de granskade skolorna.

Det bör påpekas att antalet granskade skolor inte gör det möjligt att dra generella slutsatser om undervisningen i ämnet hem- och konsumentkunskap i årskurs 7–9. Däremot kan granskningen illustrera och beskriva undervisningen vid de 23 granskade skolorna.

Kvalitetsgranskningens iakttagelser

Kapitlet inleds med iakttagelser av huruvida ämnets samtliga tre kunskapsområden planeras och ges utrymme i undervisningen. Därefter redovisas och identifieras områden där Skolinspektionen bedömer att den *allmändidaktiska kvaliteten* på undervisningen i ämnet hem- och konsumentkunskap behöver stärkas. I kapitlet redovisas även exempel på innehåll som elever kan gå miste om i undervisningen och exempel från de skolor som Skolinspektionen bedömer arbetar på ett väl fungerande sätt avseende ämnet hem- och konsumentkunskap.

Innehållet i hem- och konsumentkunskapsundervisningen

I det här avsnittet redogörs för iakttagelser kopplade till frågeställning 1: *I vilken utsträckning innehåller undervisningen i hem- och konsumentkunskap de tre kunskapsområdena som kursplanen anger? - ”mat, måltider och hälsa”, ”konsumtion och ekonomi”, ”miljö och livsstil”.*

De tre kunskapsområdena får olika utrymme

Granskningen visar att undervisningen i olika utsträckning behandlar innehållet i kursplanens tre kunskapsområden. Granskningen visar att allt centralt innehåll inom områdena inte behandlas, vilket innebär att det finns en risk för att eleverna inte ges möjlighet att utveckla alla de kunskaper och förmågor som anges i kursplanen.

Skolinspektionen har granskat både skolornas *planering* och *genomförande* av innehållet i undervisningen. På drygt hälften av de granskade skolorna *planeras* undervisningen så att ämnets hela centrala innehåll ska behandlas. På samtliga skolor finns delar från alla tre kunskapsområdena med i planeringen, men det planerade innehållet varierar mellan olika skolor och är i många fall inte heltäckande.

I lärarnas lektionsplaneringar dominerar kunskapsområdet ”mat, måltider och hälsa”. På de skolor där planeringen inte behandlar hela det centrala innehållet inom kunskapsområdet ”miljö och livsstil” saknas ofta innehållspunkten ”arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv”. Inom kunskapsområdet ”konsumtion och ekonomi” finns exempel på att lärares planering inte omfattar innehållspunkter om ”ungas privatekonomi” eller om ”reklamens och mediernas påverkan på konsumtionsvanor”.

Även när det gäller undervisningens *genomförande* visar granskningen att alla tre kunskapsområden berörs på samtliga skolor, men i olika omfattning. Endast vid en fjärdedel av skolorna bedöms undervisningen omfatta hela det centrala innehållet.

Vid samtliga skolor ges undervisning i hela kunskapsområdet **”mat, måltider och hälsa”**. Detta kunskapsområde innehåller bland metoder för bakning och matlagning, planering och organisering av arbete vid tillagning av måltider och andra upp-

gifter i hemmet, kunskap om redskap och teknisk utrustning som används vid bakning och matlagning och livsmedelshygien. Att undervisningen främst inriktas mot detta kunskapsområde framgick med tydlighet vid de lektionsobservationer som Skolinspektionen genomförde. Exempelvis förekom genomgång av recept, planering av måltider, tillagning av soppa, kycklinggryta och fisk med potatis.

Granskningen visar även på exempel när undervisning inom kunskapsområdet "mat, måltider och hälsa" kopplas till innehållet i något av de två andra kunskapsområdena, "konsumtion och ekonomi" samt "miljö och livsstil". Den kopplingen sker emellertid i varierande utsträckning. Ett exempel är en lektion där läraren inleder lektionen med att prata om zero waste och matsvinn och eleverna arbetar därefter praktiskt utifrån dessa kunskaper.

Kunskapsområdet "**konsumtion och ekonomi**" ska i årskurs 7–9 omfatta undervisning i frågor som rör den egna privatekonomin, hushållsekonomi, konsumenternas rättigheter och skyldigheter, reklam- och mediekunskap samt jämförelse av varor utifrån olika aspekter. Vid lektionsobservationer tog Skolinspektionen del av begränsat innehåll från detta kunskapsområde. Om undervisningen inte omfattar innehållet inom detta kunskapsområde kan det leda till att eleverna i olika utsträckning går miste om undervisning i exempelvis att handla över internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang. Det kan även handla om undervisning om hushållets ekonomi och att beräkna kostnaden för boende, konsumtion, resor och krediter. Ett ytterligare exempel på innehåll i undervisningen som eleverna kan gå miste om är reklamens och mediernas påverkan på individers och grupperas konsumtionsvanor.²⁹

Kunskapsområdets "**miljö och livsstil**" innehållspunkter handlar om hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa, hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet, tvätt och rengöring. Vidare ingår arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv, aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa samt olika mattraditioner, deras ursprung och betydelse.³⁰

Från lektionsobservationer finns exempel på innehåll som relaterar till kunskapsområdet, exempelvis visades en film om tvätt som eleverna själva producerat. En lektion ägnades åt hur livsmedel och varor produceras och transporteras och dess påverkan på miljö och hälsa. I de fall elever går miste om innehåll i detta kunskapsområde kan det handla om hur man hushållar med förbrukningsvaror genom att veta hur man doserar tvätt och diskmedel i olika situationer, aktuella samhällsfrågor som forskningsrön om tillsatser i mat eller ungdomars ekonomiska villkor.

Innehållspunkten "**arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv**" har granskats särskilt. Granskningen visar att jämställdhetsfrågor inte får det utrymme i undervisningen som avses i kursplanen. I merparten av de granskade skolorna behöver undervisningen utvecklas så att den bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om och ges möjlighet att reflektera över jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet.

På en majoritet av de besökta skolorna tar lärarna varken upp jämställdhetsfrågor i sin planering av undervisningen eller genomför någon arbetsuppgift utifrån upp-

²⁹ Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap.*

³⁰ Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap.*

draget i kursplanen. Lärarna har olika förklaringar till detta. Tidsbrist och att området upplevs som svårt är anledningar som nämns. Det finns också lärare som anser att det är överflödigt eftersom de uppfattar att eleverna kommer från jämställda hem och redan är insatta i jämställdhetsfrågor. Den vanligaste förklaringen från lärarnas sida är emellertid att man behandlar innehållet när tillfälle ges eller på förekommen anledning.

I knappt en tredjedel av de granskande skolorna behandlas frågor om arbetsfördelning i hemmet i ett jämställdhetsperspektiv på ett strukturerat sätt i undervisningen. I dessa skolor finns det med i lärarnas planering och minst en lektion under högstadiet innehåller arbetsuppgifter med detta innehåll. En gemensam nämnare är här att lärarna planerar och genomför arbetsuppgifter som till exempel innehåller gruppdiskussioner utifrån elevers egna erfarenheter hur det ser ut i samhället i stort. Vanligtvis används statistik för att belysa samhällsutvecklingen men även för att visa på vilka utmaningar samhället fortfarande har när det gäller jämställdhetsfrågor.

Varför får eleverna inte undervisning i ämnets hela innehåll?

I granskningen framkommer olika anledningar till att innehåll i hem- och konsumentkunskapsämnet inte alltid behandlas. En av de vanligaste förklaringarna som ges av lärarna är att undervisningstiden inte räcker till eller att vissa områden är svårare att behandla i undervisningen och att visst innehåll därför prioriteras ned eller bort. Granskningen visar att på majoriteten av skolorna planeras undervisningen för att eleverna ska få sin garanterade undervisningstid i ämnet, det vill säga i 118 timmar för hela grundskoletiden. På fyra av skolorna planeras undervisningen så att eleverna får färre än 118 undervisningstimmar. Eleverna planeras då få mellan 86–102 timmars undervisning.

Lektionernas planerade längd varierar mellan 40 och 210 minuter. Granskningen visar att flertalet av lektionerna har genomförts enligt den planerade lektionstiden, men på ungefär en femtedel av de observerade lektionerna har undervisningstiden minskat, bland annat beroende på att lektionen kom igång sent, att lektionen avslutas före utsatt tid eller att det var rast under lektionstiden. Flertalet av skolorna har en medveten planering för att enskilda klassers undervisning inte ska bli drabbad av till exempel studiedagar, friluftsdagar eller andra schemabrytande aktiviteter. Men det finns exempel på enskilda klasser vars samlade undervisningstid i ämnet har blivit betydligt mindre än den planerade, vilket påverkar elevernas möjlighet att tillgodogöra sig det centrala innehållet och utveckla de ämnesspecifika förmågorna.

Andra skäl till att elever inte får undervisning i hela ämnets innehåll uppges, av lärare som tagit över klasser, vara att de saknat information om vilket innehåll som behandlats i undervisningen och därför haft svårt att säkerställa att eleverna får möta hela det centrala innehållet. Brist på utrustning, exempelvis tvättmaskin, är också en förklaring som framkommit.

Hem- och konsumentkunskap är ett av de ämnen på högstadiet där lärarbehörigheten är som lägst, knappt 60 procent.³¹ På de granskade skolorna är drygt 60 procent av lärarna som undervisar i hem- och konsumentkunskap behöriga att undervisa i ämnet och aktuella årskurser. Flertalet av de obehöriga lärarna är inte heller legitimerade lärare. På ungefär en fjärdedel av skolorna är det ingen lärare som är behörig.

Granskningen visar att på flertalet av skolorna har rektorerna endast begränsad insyn i kvaliteten på undervisningen i hem- och konsumentkunskap. Rektorerna tar i regel inte del av lärarnas planering av undervisningen. Ämnet omfattas inte heller alltid av skolornas systematiska kvalitetsarbete.

Förklaringar till varför det är på det sättet är att rektorerna vet att kunskapsresultaten generellt är bra och att det är ett omtyckt ämne av eleverna. Därför är det vanligt att de utgår från att det är bra undervisning och förlitar sig på lärarna. Även på de skolor där endast obehöriga lärare undervisar i ämnet, varierar rektorernas kännedom om undervisningen. Det finns dock skolor där rektorer håller sig informerade om kvaliteten i hem- och konsumentkunskapsundervisningen och som aktivt bidrar till utvecklingen inom ämnet. Till exempel finns det rektorer som aktivt tar del av ämnesnätverkens utvecklingsarbete och följer upp hur arbetet påverkar undervisningen i den egna skolan. Det finns även exempel på rektorer som gör strukturerade lektionsbesök och efterfrågar ämnesutvärderingar eller reflektionsuppgifter från lärare kring undervisningen.

Flera av rektorerna och lärarna anser att ämnesövergripande samarbete mellan hem- och konsumentkunskapsämnet och andra ämnen är begränsat och kan utvecklas. Om delar av ämnets centrala innehåll skulle kunna införlivas med andra ämnen skulle undervisningstid i ämnet kunna frigöras till annat innehåll. Det skulle även kunna ge eleverna bättre möjligheter att sätta ämneskunskaperna i ett större sammanhang. Vid elevintervjuer gavs exempel på när hem- och konsumentkunskap ingått som en del i samhällskunskapsundervisningen när det gäller privatekonomi. Även från lärarintervjuer finns exempel på samarbete med lärare i idrott och hälsa. Det finns även exempel på samarbeten med andra ämnen kring olika teman, exempelvis matkväll med mat från olika länder och kulturer, där eleverna bakade och pratade spanska.

Granskningen visar på begränsade möjligheter till ämneskollegialt samarbete för att utveckla undervisningen. På de granskade skolorna är det antingen en eller två lärare som ansvarar för undervisningen i ämnet. På drygt hälften av skolorna är läraren ensam om att undervisa i ämnet. Flertalet av lärarna ger uttryck för vikten av att kunna diskutera och utveckla undervisningen i hem- och konsumentkunskap tillsammans med andra lärare. På knappt hälften av skolorna har lärarna en ämneskollega som de i varierande grad samarbetar med. Några lärare ingår i ett ämneslärarnätverk som är organiserat av huvudmannen för skolan. Nätverkens organisation och uppdrag skiljer sig åt. Nätverken har regelbundna möten, men det är inte alltid lärarna kan delta. Det finns emellertid exempel på nätverk med möten kring planering och genomförande av undervisning och möjlighet till studiebesök hos varandra för att kunna reflektera över undervisningen.

---

³¹ Av nationell statistik framgår att i riket är 73,5 procent av lärarna som undervisar på högstadiet behöriga att undervisa i de ämnen som de undervisar i.

Undervisningens allmändidaktiska kvaliteter

I det här avsnittet redogörs för iakttagelser kopplade till frågeställning 2: *I vilken utsträckning genomförs undervisningen i hem- och konsumentkunskap med allmändidaktiska kvaliteter?* - "trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö", "individ Anpassning, variation och utmaningar", "synligt pedagogiskt ledarskap, tydlighet i mål, innehåll och struktur", "uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet".

Undervisningen i hem- och konsumentkunskap vid de granskade skolorna genomförs i olika utsträckning med allmändidaktiska kvaliteter. I drygt två tredjedelar av skolorna behöver undervisningen utvecklas i olika avseenden för att främja elevernas utveckling och lärande. Framför allt behöver eleverna i större utsträckning få reflektera över sitt lärande samt få återkoppling på sitt arbete och sin kunskapsutveckling.

Lärandemiljön är för det mesta trygg och stödjande

Undervisningen sker i flertalet av de granskade skolorna i en lärandemiljö som är trygg, stödjande och uppmuntrande. Men undantag finns. Vid exempelvis några av de av observerade lektionerna förekom ett grovt språkbruk och en kränkande jargong som inte fångas upp och hanteras av läraren. I de allra flesta fall arbetar emellertid lärarna aktivt med att skapa en god studiemiljö genom att markera mot exempelvis ett grovt språkbruk och att följa upp elevernas aktiviteter under lektionerna.

Granskningen visar att det är viktigt med fungerande rutiner för trivsel och trygghet i undervisningen. Till exempel behövs det rutiner för att stävja att elever kommer och går under lektionstid eller för att hantera inaktiva elever.

Under flertalet av de 78 lektioner som har observerats, har det ingått någon form av gruppaktivitet. Det är påtagligt att i de situationer där det inte är tydligt för eleverna hur en arbetsgrupp förväntas fungera påverkar det studieron och tryggheten märkbart. Det kan till exempel handla om oro som uppstår då elever själva ska dela in sig i arbetsgrupper eller då deltagare i en arbetsgrupp inte kan hantera arbetsfördelning. Flertalet lärare har dock förbestämt arbetsgrupperna, dels för att minimera risken med utanförskap, dels för att se till att eleverna möter kamrater med annan könstillhörighet, men även som ett incitament för att utmana eleverna på olika nivåer och i olika sammanhang.

Undervisningen är vanligtvis varierad ...

På merparten av skolorna varierar lärarna undervisningen. Den omfattar i regel långa lektionspass. Det är vanligt att lärare planerar in såväl teoretiska som praktiska arbetsuppgifter för att på så sätt variera undervisningen. Oftast inleder lärarna lektionerna med en genomgång. I de flesta fall hör genomgången ihop med arbetsuppgifter som eleverna sedan genomför praktiskt. Genomgången kan vara en demonstration av de arbetsmoment som eleverna kommer att tillämpa eller teorigenomgång om aktuella råvaror. Under de observerade lektionerna förekommer det att läraren använder sig av olika medier under genomgången, exempelvis

olika avsnitt eller klipp från något TV-program eller från YouTube. I några fall använder lärare elevexempel för att inspirera eller för att visa på olika nivåer av elevarbeten. Det förekommer även att lärare bjuder in gäster till undervisningen, till exempel för att prata om privatekonomi eller för att personal från en lokal livsmedelsaffär ska prata om hur de arbetar med inköp och hur det påverkar hållbar utveckling. Matlagning sker till allra största delen i avsedd lektionssal men det förekommer även att tillagning sker utomhus med hjälp av till exempel stormkök eller över öppen eld.

Lärarna försöker ofta anpassa undervisningen till elevernas olika förutsättningar och intressen. De praktiska uppgifter som ska utföras under lektionen kan ibland genomföras utifrån olika ambitionsnivåer. Exempelvis kan elever få välja på att använda färdig pasta eller tillverka sin egen eller välja vad de vill tillreda utifrån ett givet livsmedel. Vid flera skolor präglas emellertid undervisningen av att arbetsuppgifterna inte utmanar eleverna. Det finns exempel på arbetsuppgifter där elevernas enda praktiska moment består av att koka upp vatten och lägga i frysta grönsaker eller där alla moment är bestämda in i minsta detalj för att slutprodukten ska bli exakt som i receptet.

... samtidigt är den många gånger inte strukturerad

Samtidigt visar granskningen att omkring hälften av de observerade lektionerna är ostrukturerade enligt Skolinspektionens bedömning. Det handlar bland annat om att instruktionerna är otydliga, arbetsuppgifterna är inte anpassade utifrån hur många elever det är i varje arbetsgrupp och det finns inte tillräckligt med arbetsuppgifter som motsvarar lektionens omfattning. Bristen på struktur leder bland annat till att elever ägnar sig åt annat än lektionsinnehållet. Det i sin tur leder ofta till att arbetsron påverkas negativt.

Det finns emellertid flera goda exempel på välstrukturerade lektioner bland dem som observerats. Dessa utmärks bland annat av att läraren ger tydliga instruktioner, att eleverna vet vad som förväntas av dem och att någon form av reflektionsuppgift kopplas till lektionsinnehållet. I flera fall där lektionerna bedömts vara strukturerade har lärarna haft en medveten elevsammansättning i arbetsgrupperna.

Undervisningen synliggör sällan traditionella könsmonster

Det har i granskningen framkommit få exempel på undervisning som synliggör och utmanar traditionella könsmonster. Flera lärare uppger att de inte ser på eleverna utifrån kön utan som individer. Förutom några få undantag är det ingen av lärarna som har tagit reda på hur könsmonstren ser ut i undervisningen.

Några av de observerade lektionerna innehåller situationer där rollfördelningen mellan flickor och pojkar präglas av traditionella könsmonster, utan att lärarna problematiserar eller initierar reflektion kring detta.

De exempel på när undervisningen synliggör könsmonster som omnämns i intervjuer med elever och lärare, handlar framför allt om diskussioner kopplade till könsstereotypa förväntningar som förmedlas i reklam och media. Det förekommer

också att lärare aktivt arbetar med att fördela ordet i syfte att alla elever, oavsett kön, ska vara aktiva under lektionen.

Reflektion över lärandet saknas ofta i undervisningen

I ungefär hälften av skolorna har Skolinspektionen bedömt att undervisningen behöver utvecklas så att den ger eleverna möjlighet att reflektera över sitt eget lärande.

Flertalet observerade lektioner innehåller praktiska uppgifter, där elever bakar, lagar mat samt dukar och städar. Under lektionen går lärarna runt i klassrummet och följer elevernas arbete och svarar på frågor och ger kommentarer. En del lärare låter då eleverna träna sig i att själva reflektera över sitt lärande. Med hjälp av följdfrågor om de val som eleverna gör och hur de skulle kunna göra istället, får dessa lärare eleverna att reflektera över arbetet under lektionens gång. I ungefär hälften av de besökta skolorna ges dock eleverna inte samma möjlighet till samtal om arbetet och sitt lärande. Även här följer lärarna elevernas arbete men låter inte dem ta initiativ och hantera olika uppgifter. Lärarna ställer inga motfrågor som får eleverna att begrunda det som sker utan ger i stället korta svar eller instruktioner. I dessa undervisningssituationer är det ett stort fokus på att slutprodukten, till exempel en maträtt, ska bli klar och enligt receptet. Det finns även situationer där lärare, utan någon som helst interaktion med berörda elever, byter redskap, sänker värmen på spisen eller ändrar i elevernas dukning eller påtalar för eleverna att de gör fel.

I knappt hälften av skolorna får eleverna reflektera över lektionens innehåll och vad de har lärt sig. Det sker i regel i slutet av lektionen genom att läraren ställer frågor om lektion till eleverna. Kvaliteten på dessa samtal varierar stort, allt från att läraren frågar om hur eleverna tycker att dagens lektion varit eller vad de har lärt sig, till en planerad och dokumenterad uppföljning av arbetsprocessen och resultatet. Oftast blir reflektionen endast ett konstaterande av om eleverna är nöjda med den rätt som tillagats eller inte.

Ibland förekommer skriftliga reflektionsuppgifter med mycket varierande kvalitet. Det finns exempel på att elever ytterst kortfattat svarar på ett antal frågor om själva tillagningen, som de sedan inte får någon respons på från läraren. Det finns även exempel på frågor som berör ämnets syfte och där lärare tillsammans med varje enskild elev går igenom reflektionsuppgifter för att elevernas ska kunna vidareutveckla sina resonemang.

Utvecklingsområden

Skolorna behöver säkerställa att hela det centrala innehållet behandlas i undervisningen

I de skolor där undervisningen i hem- och konsumentkunskap inte behandlar hela det obligatoriska innehållet i ämnet finns en risk för att elever inte ges möjlighet att utveckla de kunskaper och förmågor som anges i kursplanen. Ett exempel på innehåll som ofta saknas i undervisningen är innehållspunkten ”arbetsfördelning i hem-

met ur ett jämställdhetsperspektiv”. Denna punkt har särskilt granskats. Andra exempel på innehållspunkter som inte alltid omfattas i undervisningen är ”aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi”, ”mat och hälsa”, ”ungas privatekonomi” samt ”konsumenters rättigheter och skyldigheter”.

Lärare behöver vid planering och genomförande av undervisning försäkra sig om att hela det centrala innehållet behandlas. Planeringen ska skapa struktur för undervisningen. Med hjälp av planeringen kan läraren försäkra sig om att undervisningen som helhet leder mot de nationella målen.

Rektorer behöver försäkra sig om att lärarna ges förutsättningar att planera och genomföra undervisningen. Här ingår att fördela undervisningstiden så att den möjliggör för lärarna att behandla hela det centrala innehållet. Vidare ingår att se till att lärarna har den kompetens som behövs för att kunna avgöra hur det centrala innehållet ska behandlas. Först då kan lärare genomföra en välplanerad och strukturerad undervisning som ger eleverna förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt i förhållande till kunskapskraven.

Skolorna behöver säkerställa att eleverna ges möjlighet att ta initiativ och kreativt lösa olika uppgifter

I kommentarmaterialet till kursplanen i hem- och konsumentkunskap beskrivs ämnet som ett utpräglat processämne där eleverna lär sig i verksamheten och inte primärt om verksamheten. I en process som bygger på att fatta egna beslut är det avgörande att eleverna tränas i att tro på sig själva, ta egna initiativ och lösa problem.³² I de skolor där elevernas arbetsprocess styrs av lärare in i minsta detalj och där elevernas initiativ och förslag på lösningar inte efterfrågas av lärarna, ges inte eleverna möjlighet att utveckla sin initiativförmåga och kreativitet. Därmed finns en risk för att de inte ges möjlighet att utveckla ämnesspecifika förmågor som exempelvis att hantera och lösa praktiska situationer i hemmet.

Vid Skolinspektionens lektionsobservationer framkom att lärares förhållningsätt och agerande skiljer sig mycket åt. Det förekommer lektioner där lärarna anger ramar för arbetsprocessen och slutprodukten och eleverna har stort inflytande över vägen till målet. Lärarna handleder eleverna under processen genom att uppmuntra dem till att fundera över sitt handlande, ta egna initiativ och lösa problem. Vid andra lektioner råder det motsatta förhållandet: där är möjligheten för eleverna att påverka arbetsprocess och slutresultat mycket begränsade. Vissa observerade lektioner innehåller arbetsuppgifter med få möjligheter till utmaningar utifrån elevers skilda intressen och förmågor, och kommunikationen mellan lärare och elever kännetecknas av att läraren säger till eleverna vad de ska göra och hur de ska lösa saker.

Lärare behöver göra eleverna delaktiga i sitt eget lärande genom att låta dem reflektera över sitt handlande. Här ingår att skapa ett tillåtande arbetsklimat där eleverna vågar prova sig fram och vara flexibla. Vidare ingår att visa positiva förväntningar på elevernas förmåga genom att ge eleverna uppgifter som kan lösas på olika sätt och som är utmanande utifrån deras olika förutsättningar.

---

³² Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap.*

Avslutande diskussion

Elever kan gå miste om viktiga kunskaper

Forskning pekar på att elever har bristande kunskaper inom olika områden som ingår i hem- och konsumentkunskapsämnet och att undervisningen därför kan behöva stärkas för att förbättra deras kunskaper. Det handlar bland annat om undervisning i privatekonomi och konsumenträtt.³³ En undersökning som genomförts av Finansinspektionen visar att var tredje ung vuxen upplever en osäkerhet om privatekonomi. Det är oroande menar Finansinspektionen, det handlar om kunskap som är nödvändig för att klara sin egen ekonomi idag. Ekonomiska val kan få stora konsekvenser. Hyra eller köpa bostad, låna, spara, försäkra, börja arbeta samt att få barn är exempel på val och livshändelser som har en påverkan på individens ekonomi och som kan ge oväntade effekter om de grundläggande kunskaperna i privatekonomi är låga.³⁴ Även OECD pekar på vikten av ökade kunskaper kring privatekonomi så att unga konsumenter kan göra välgrundade val.³⁵ Det är således av betydelse att eleverna får undervisning i privatekonomi inom ramen för hem- och konsumentkunskapsämnet. Denna granskning visar att en stor del av undervisningen ägnas åt praktisk matlagning och risken är att det sker på bekostnad av övrigt innehåll. Det har tydligt framkommit att flertalet av skolorna behöver utveckla undervisningen inom andra områden så att eleverna får undervisning i ämnets hela innehåll.

En övervägande del av undervisningen ägnas således åt innehållet i kunskapsområdet ”mat, måltider och hälsa”. Det är områden som starkt förknippas med ämnet. Granskningen visar att flera lärare tycker att de andra delarna i kursplanen är svårare att undervisa om och därför prioriterar de kunskapsområdet ”mat, måltider och hälsa”. Utöver att elever på vissa skolor riskerar att inte få tillräcklig undervisning om privatekonomi och konsumenters rättigheter och skyldigheter visar granskningen att undervisningen sällan omfattar arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv.

Även om undervisningen inte behöver planeras och genomföras så att alla delar i det centrala innehållet behandlas på ett likartat sätt eller med lika mycket undervisningstid, kan elevernas möjligheter att nå alla de långsiktiga målen försämrans då undervisningen så starkt fokuserar på ett av kunskapsområdena.

Granskningen indikerar att det finns ett samband mellan lärares kunskaper om ämnets hela centrala innehåll och de prioriteringar som görs då undervisningen planeras och genomförs. Skolinspektionen ser att det föreligger en risk att undervisningen inte utgår från kursplanen i sin helhet, utan att den begränsas till de delar som respektive lärare känner sig bekväm med.

---

³³ Lange (2017), SOU (2013:78).

³⁴ Finansinspektionen (2016).

³⁵ OECD (2017).

Samarbete, planering och uppföljning är viktigt för kvalitet

Flertalet av rektorerna på de granskade skolorna följer inte upp undervisningen i ämnet. Det innebär att de, men också huvudmännen, behöver ta ett större ansvar för att öka likvärdigheten i undervisningen i ämnet, både lokalt och nationellt. Skollagen är tydlig med att rektorn ska leda och samordna det pedagogiska arbetet och att lärare ansvarar för den undervisning de bedriver. Skolverket framhåller att det är viktigt att rektorn följer upp hur arbetsätt och metoder i undervisningen påverkar elevers lärande och utveckling. Lärare behöver också få återkoppling på sin undervisning från rektorn samt från kollegor. Genom kollegialt lärande kan personalen strukturera sitt utvecklingsarbete och använda kunskaper i det dagliga arbetet.³⁶ För att lärare ska kunna fullgöra sina uppdrag så att eleverna får den undervisning de har rätt till, behövs i flera fall en större insyn från rektorernas sida så att de kan medverka till att undervisningens kvalitet höjs samtidigt som ämnets roll stärks i skolan.

En intressant iakttagelse är att måluppfyllelsen i ämnet är bland de högsta i jämförelse med andra ämnen, trots att andelen behöriga lärare som undervisar i ämnet är bland de lägsta. Skollagen är tydlig med att endast den som är legitimerad lärare och behörig för viss undervisning får bedriva undervisning. Forskning pekar på att lärares kompetens och ledning har en avgörande roll vad gäller att ge elever en undervisning med hög kvalitet. Framgångsrika lärare har både goda ämneskunskaper och god didaktisk kompetens.³⁷ Skolinspektionen vill därför betona vikten av att rektorerna följer upp undervisningen i ämnet och att det är extra viktigt i de fall där det finns obehöriga lärare.³⁸ Huvudmän och rektorer har också en viktig roll i att utbilda obehöriga lärare i ämnet för att på sikt öka lärarbehörigheterna men också att fortbilda de behöriga lärarna så att de kan hålla sig uppdaterade i ämnet.

Ett annat verktyg för ge undervisningen rätt förutsättningar är undervisningstiden. Den planerade undervisningstiden i de granskade skolorna varierar mellan 51 och 106,7 timmar. Om den planerade undervisningstiden motsvarar den genomförda undervisningstiden betyder det att en lärare kan ha dubbelt så mycket tid som en kollega på en annan skola att bedriva undervisning utifrån kursplanens syfte och centrala innehåll. Detta får troligen effekter för lärares möjligheter att genomföra undervisning på ett kvalitativt sätt och elevers möjligheter att tillägna sig de kunskaper som avses i kursplanen.

Det är betydelsefullt för kvaliteten att lärare arbetar tillsammans snarare än ensamma för att utveckla undervisningen. Genom kollegialt lärande kan lärare lära av varandra, i synnerhet i frågor som rör planering, lärandemål, kriterier för måluppfyllelse och vad som är värdefullt lärande och kunskapsprogression.³⁹ På mer än hälften av de granskade skolorna saknar läraren en ämneskollega. Det är också ovanligt att lärarna samverkar med andra lärare i ämnet på andra skolor. Det kan därför vara svårt att ensam arbeta med utveckling av ämnet.

---

³⁶ Skolinspektionen (2010).

³⁷ Skolinspektionen (2010).

³⁸ Se vidare Skolinspektionen (2017).

³⁹ Hattie (2012).

Jämställdhetsuppdraget tas inte om hand

Denna granskning har även omfattat skolans jämställdhetsuppdrag utifrån läroplanen och innehållspunkten i kursplanen för hem- och konsumentkunskap ”arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv”.

När det gäller läroplanens skrivningar om jämställdhet begränsas ofta diskussionerna till hur det ser ut hemma utan att paralleller dras till samhällsliga strukturer och fenomen. Vi har mött lärare som utgår från att elevernas familjesituation är jämställd och att frågan därmed är onödig att lyfta. Genom sådana resonemang minskar lärarna elevernas möjligheter att lära sig att kritiskt granska könsmonster i samhället, vilket både ämnets kursplan och läroplanen lyfter fram. På några skolor förekommer också föreställningar bland lärarna om att ett jämställdhetsperspektiv avseende situationen under lektionerna inte är nödvändigt, eftersom de betraktar eleverna som individer och inte utifrån könstillhörighet. Skolinspektionen menar att dessa föreställningar kan stå för en omedvetenhet kring jämställdhetsuppdraget. För att öka medvetenheten om hur flickor respektive pojkar behandlas i undervisningen kan analyser behöva göras.

I det tio år gamla delbetänkandet Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det? konstateras att den svenska skolan har svårt att nå jämställdhetsmålen, trots att skolan har haft som uppdrag att arbeta med jämställdhet under en lång tid. Enligt utredningen råder en brist på insikt kring det egna förhållningssättet. ”Jag behandlar redan alla barn likadant” eller ”jag behandlar alla barn som individer och tänker därför inte på vilket kön de har” är två vanliga påståenden bland lärare. Vidare konstaterar utredningen att det är bra att skolan arbetar individinriktat, men risken finns att man ibland blir blind inför de strukturer som också finns i skolans värld.⁴⁰

---

⁴⁰ SOU 2009:64.

Referenser

Bohm, Ingela (2016). "We're made of meat, so why should we eat vegetables?" *Food Discourses in the School Subject Home and Consumer Studies*. Diss. Umeå: Umeå Universitet.

Finansinspektionen (2016). PM Betydande kunskapsbrister i privatekonomi hos unga. (2016-02-17).

Gisslevik, Emmalee (2018). *Education for Sustainable Food Consumption in Home and Consumer Studies*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

Gisslevik, Emmalee; Wernersson, Inga; Åberg, Helena; Larsson, Christel (2016), Food in Relation to Sustainable Development Expressed in Swedish Syllabuses of Home and Consumer Studies: At Present and Past. *Journal of Education for Sustainable Development* 10:1, s. 68-87.

Hattie, John. (2012) *Synligt lärande för lärare*. Stockholm: Natur och Kultur.

Hipkiss, Anna Maria (2014). *Klassrummets semiotiska resurser. En språkdidaktisk studie av skolämnen hem- och konsumentkunskap, kemi och biologi*. Diss. Umeå: Umeå universitet.

Höijer, Karin (2013). *Contested Food. The Construction of Home and Consumer Studies as a Cultural Space*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Lange, Marie (2017). *Food Safety learning in Home and Consumer Studies: Teachers' and Students' Perspectives*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Lindblom, Cecilia (2016). *Skolämnet Hem- och konsumentkunskap på 2000-talet – förutsättningar för elevers möjlighet till måluppfyllelse*. Diss. Umeå: Umeå universitet.

OECD (2017), *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' Financial Literacy*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264270282-en>.

Peterson, Monica (2007). *Att genuszappa på säker eller minerad mark. Hem- och konsumentkunskap ur ett könsperspektiv*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

Skolinspektionen (2010) *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund i skolan*. Dnr 2010:1284.

Skolinspektionen (2017) *Undervisning på skolor med många obehöriga lärare*. Dnr 40-2016:6993.

Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap*.

Skolverket (2015) *Planerad undervisningstid i grundskolan läsåren 2011/12-2014/15*. PM.

Skolverket (2016). *Planerad undervisningstid i grundskolan läsåret 2015/16*. PM.

Skolverket (2017a). <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/grundskola> Tabellerna 2ABC, 7, 7B.

Skolverket (2017b) *Planerad undervisningstid i grundskolan läsåret 2016/17*. PM.

Skolverket (2018b) *Planerad undervisningstid i grundskolan läsåret 2017/18*. PM.

SOU 2009:64 *Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det? Delbetänkande av DEJA – Delegationen för jämställdhet i skolan*.

SOU 2013:78 *Överskudsättning i kreditsamhället? Betänkande av Utredningen om överskudsättning*

Statiska centralbyrån (2017) *Undersökningar av barns levnadsförhållanden, statistikdatabasen*,
http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0106/?rxid=9e6def3a-8700-4911-8df2-4ba10bd3d5cb

Referenspersoner

Ingrid Essegård - Undervisningsråd Skolverket

Karin Höjjer - Universitetslektor vid avdelningen för mat- och måltidsvetenskap, fakulteten för naturvetenskap, Höskolan Kristianstad.

Anette Karlsson - Förstelärare i Hem-och Konsumentkunskap vid Junedals utbildningsenhet.

Cecilia Lindblom - Universitetslektor vid Institutionen vid kostvetenskap, Umeå universitet.

Sabina Vesterlund - Undervisningsråd Skolverket.

Bilaga 1 Granskade skolor

Skola	Lägeskommun	Huvudman
Bikupan	Lessebo	Lessebo kommun
Blommensbergsskolan	Stockholm	Stockholms stad
Bäckagårdsskolan	Malmö	Malmö stad
Erlaskolan Norrköping Östra	Norrköping	Lärande i Sverige
Frejaskolan 7-9	Gnesta	Gnesta kommun
Höjaskolan	Malmö	Malmö stad
Kringlaskolan	Södertälje	Kringlaskolan AB
Kronan 7-9	Trollhättan	Trollhättans kommun
Käppala skola	Lidingö	Lidingö stad
Maria Parkskolan	Helsingborg	Helsingborgs stad
Prolympia, Sundsvall	Sundsvall	Ulnö AB
Runbacka skolor/Runan	Sollentuna	Sollentuna kommun
Rutsborgsskolan	Lomma	Lomma kommun
Rödebyskolan F-9	Karlskrona	Karlskrona kommun
Santosskolan	Göteborg	Göteborgs stad
Sollebrunns skola F-9	Alingsås	Alingsås kommun
Stenstorpsskolan 1	Halmstad	Halmstad kommun
Tegs centralskola 2	Umeå	Umeå kommun
Vislandaskolan	Alvesta	Alvesta kommun
Vittra Frösunda	Solna	Vittraskolorna AB
Västerholms friskola	Stockholm	Västerholms friskola AB
Älvsåkersskolan 4-9	Kungsbacka	Kungsbacka kommun
Österledsskolan 2	Halmstad	Halmstad kommun

Bilaga 2 Metod och genomförande

Här beskrivs inledningsvis granskningens genomförande samt vad som har granskats och på vilken grund. Vidare beskrivs vilka avgränsningar och vilket urval av granskningsobjekt som gjorts. Sedan redogörs för de tillvägagångssätt som använts för att samla in utredningsmaterial. Avslutningsvis beskrivs hur analys och bedömningar har gjorts samt granskningens generaliseringsanspråk.

Vad har granskats och på vilken grund?

Det finns flera kvalitetsaspekter av undervisningen i hem- och konsumentkunskap som är relevanta att granska. **Den första frågeställningen** handlar om att granska huruvida samtliga kunskapsområden som anges i kursplanen för hem- och konsumentkunskap, och som tillsammans utgör ämnets centrala innehåll, ges tillräckligt utrymme i undervisningen och huruvida elever får möta det obligatoriska innehållet som anges för de aktuella årskurserna, det vill säga hur väl kursplanen omsätts i undervisningen. Skolverket anger i sitt kommentarmaterial till kursplanen att kunskapsområdena inte bör ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan kan kombineras på ett sätt som lärare tillsammans med elever avgör. Det finns också möjlighet för läraren att komplettera undervisningen med innehåll utifrån elevernas behov och intresse.⁴¹ Varje kunskapsområde består av ett antal innehållspunkter. Kommentarmaterialet anger att dessa punkter inte ska uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen, utan snarare ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.⁴²

Den andra frågeställningen handlar om att granska den allmändidaktiska kvaliteten i undervisningen i hem- och konsumentkunskap. Skolinspektionens modell för granskning av undervisning utgår från forskning om vilka faktorer som är centrala för undervisningens kvalitet och effektivitet och innehåller fyra övergripande kvalitetsaspekter som handlar om hur god undervisning bör utformas för att främja elevernas studieresultat.⁴³ För undervisningen i hem- och konsumentkunskap är följande aspekter av central betydelse:

- Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
- Individanpassning, variation och utmaningar
- Synligt pedagogiskt ledarskap samt tydlighet i mål, innehåll och struktur
- Uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet

⁴¹ Skolverket (2011b). *Komentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap*. s. 4-5.

⁴² Skolverket (2011b). *Komentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap*. s. 11.

⁴³ Skolinspektionen (2010) *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund i skolan*.

Jämställdhetsperspektivet ryms i den första frågeställningen. Här granskas om undervisningen behandlar innehållspunkten arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv. Innehållspunkten innebär, enligt Skolverkets kommentarmaterial till kursplanen, att eleverna ska få kunskaper om, och ges möjlighet att reflektera över, hur arbetsuppgifter i hemmet fördelas mellan män och kvinnor.⁴⁴

På varje besök skola har Skolinspektionen utrett om undervisningen ger eleverna samma förutsättningar att utveckla sina förmågor oberoende av könstillhörighet. Denna kvalitetsaspekt tar sin utgångspunkt i läroplanens första del där det anges att jämställdhet mellan kvinnor och män är ett av de värden som skolan ska gestalta och förmedla. Läroplanen har nyligen reviderats för att förtydliga skolans jämställdhetsuppdrag. Den reviderade läroplanen gäller från och med den 1 juli 2018. Revideringen innebär bland annat ett tydliggörande av att den värdegrund som anges i läroplanerna inbegriper att skolan ska organisera undervisningen så att flickor och pojkar möts och arbetar tillsammans i undervisningen. För att förstärka skolans aktiva och medvetna jämställdhetsarbete finns nya skrivningar om skolans uppdrag:

”Skolan ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.”⁴⁵

Beskrivningar och bedömningar av skolornas arbete utifrån läroplanens jämställdhetsuppdrag återfinns inte i de enskilda skolbesluten utan endast i denna övergripande rapport.

Urval och avgränsningar

Granskningen har omfattat 23 skolor från Umeå i norr till Malmö i söder. Skolorna har valts ut slumpmässigt där cirka 20 procent av de utvalda skolorna är skolor med enskilda huvudmän. Granskningsobjekten utgörs av grundskoleenheter med elever i årskurs 7–9. Skälet till denna avgränsning är att eleverna har mest undervisning i ämnet i dessa årskurser.

Tillvägagångssätt

Granskningsdesignen utgörs av Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning. Vi har använt flera metoder för insamling av utredningsmaterial. Inför besök på skolorna begärdes information in. Under besöken genomfördes lektionsobservationer samt intervjuer med ett urval av elever, lärare samt rektor. Materialet som samlades in på varje skola har sedan bearbetats och analyserats. Den empiri

⁴⁴ Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap*. sid 18.

⁴⁵ Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Reviderad 2018 sid 7.

som samlats in har också utgjort underlag för verksamhetsbeslut till de granskade skolorna.

Tjugotre skolor granskades av inspektörer. Besöken genomfördes mellan april och september 2018. Varje skola besöktes under 2–3 dagar.

Insamling av dokument och verksamhetsuppgifter inför verksamhetsbesök

Inför besöken begärdes lärarnas planering av undervisningen in samt svaren på ett antal frågor som ställts till skolans rektor.

Observationer

På varje skola har mellan två och sex lektioner observerats. Utgångspunkten har varit att två inspektörer observerat samma lektion för att sedan göra en bedömning. Vid ett fåtal tillfällen har dock inspektörerna behövt dela upp sig. Observationerna har varierat i tid mellan 40 och 210 minuter, vilket har resulterat i 78 observerade lektioner och cirka 130 timmars undervisning. Åtta lektioner har observerats i årskurs 7, 40 i årskurs 8 och 30 i årskurs 9. På varje lektion har det varit mellan fyra och tjugotre elever.

Syftet med lektionsobservationerna har varit att inhämta information om hur undervisningen genomförs med utgångspunkt i de allmändidaktiska kvaliteterna samt vilket innehåll som behandlas, särskilt utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Intervjuer

Under besöket genomfördes intervjuer med rektor, lärare som undervisade i ämnet och elever. Rektorn intervjuades enskilt.

Elevintervjuerna genomfördes i könsuppdelade grupper. Rektorn ombads att göra ett slumpvist urval av elever till gruppintervjuerna och säkerställa att elevernas vårdnadshavare gav sitt godkännande till intervjuens genomförande. Vid respektive intervju informerades också eleverna om att deltagandet var frivilligt.

Samtliga lärare vars lektioner har observerats har intervjuats. Intervjuer med lärare genomfördes i grupp vid de skolor där mer än en lärare undervisade i ämnet.

Analys och bedömning

Intervjuer och dokumentation har analyserats för varje skola och resulterat i ett beslut per skola. Bedömningarna är baserade på det bedömningsstöd som tagits fram för granskningen. Grundmaterial från intervjuer och dokument har också analyserats och kategoriserats av projektledningen och utgjort underlag för denna rapport.

Generaliserbarhet

Antalet skolor gör det inte möjligt, och det har heller inte varit vår tanke, att jämföra och dra generella slutsatser utifrån typ av skola, till exempel om den är kommunal eller fristående. Däremot kan granskningen illustrera och beskriva variationer.

De resultat som beskrivs och problematiseras i den avslutande diskussionen utgår från den riskbild som lyfts fram inom området samt de förändringar som sker i skolor och det omgivande samhället. Detta indikerar att mönster och andra viktiga faktorer kan vara användbara även för andra skolor och huvudmän än de som granskats.

Bilaga 3 Skolinspektionens kvalitetskriterier för bedömning av undervisningen i hem- och konsumentkunskap

Frågeställning 1: I vilken utsträckning innehåller undervisningen i hem- och konsumentkunskap de tre kunskapsområdena som kursplanen anger?

- Undervisningen planeras så att hela det centrala innehållet behandlas

Bedömningspunkten handlar om att utreda och bedöma huruvida samtliga kunskapsområden som anges i kursplanen för hem- och konsumentkunskap, och som tillsammans utgör ämnets centrala innehåll, ges utrymme i den planerade undervisningen. Det handlar inte om att bedöma vilket utrymme kunskapsområden får rent tidsmässigt i planeringen, utan huruvida planeringen avser att elever får möta hela det obligatoriska innehållet.
- Undervisningen genomförs så att hela det centrala innehållet behandlas

Bedömningspunkten handlar om att utreda och bedöma huruvida samtliga kunskapsområden som anges i kursplanen för hem- och konsumentkunskap, och som tillsammans utgör ämnets centrala innehåll, ges utrymme i den undervisning som bedrivs. Det handlar inte om att bedöma vilket utrymme kunskapsområden får rent tidsmässigt i undervisningen, utan huruvida elever får möta hela det obligatoriska innehållet som anges för de aktuella årskurserna.
- Undervisningen behandlar arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv

Bedömningspunkten handlar om att utreda och bedöma om undervisningen planeras och genomförs så att den ger eleverna kunskaper om, och möjlighet att reflektera över, jämställdhet och hur arbetsuppgifter fördelas i hemmet.
- Undervisningen genomförs så att eleverna ges förutsättningar att utveckla de ämnesspecifika förmågorna

Av kursplanens syfte framgår ämnets långsiktiga mål som är uttryckta som ämnesspecifika förmågor. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås. De tre långsiktiga målen synliggör att hem- och konsumentkunskap är ett utpräglat processämne. Eleverna följer en hel arbetsuppgift från val och planering till genomförande och slutlig värdering.

Bedömningspunkten handlar om att utreda och bedöma om undervisningen innehåller arbetsuppgifter som ger eleverna möjligheter att utveckla de ämnesspecifika förmågorna som anges i kursplanens syftestext.

Frågeställning 2: I vilken utsträckning genomförs undervisningen i hem- och konsumentkunskap med allmändidaktiska kvaliteter?

- Lärandemiljön är trygg, stödjande och uppmuntrande
- Undervisningen präglas av individanpassning, variation och utmaningar
- Undervisningen har ett synligt pedagogiskt ledarskap samt tydlighet i mål, innehåll och struktur
- Undervisningen innehåller uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet
- Undervisningen ger eleverna samma förutsättningar att utveckla sina förmågor oberoende av könstillhörighet

Bedömningspunkten handlar om att utreda om lärarna arbetar medvetet för att synliggöra de normer som generellt är kopplade till kön och särskilt till det arbete som sker i hemmet, normer som kan innebära att elever inte ges samma förutsättningar att utveckla sina förmågor.